

GEORGE N. BUDIȘTEANU
(editor)

REGELE FERDINAND CEL LOIAL

Ediție îngrijită și adnotată de Sorin Cristescu

GEORGE N. BUDIȘTEANU, avocat născut în București. Fost magistrat și avocat al statului. Președinte al organizației Partidului Conservator din județul Ilfov. Președinte al tineretului conservator. Membru în comitetul executiv al partidului.

Redactare: Florin-Răzvan Mihai

Tehnoredactare: Valentina Dobrescu

Design copertă: Dan Mihalache

Ilustrație copertă: Alteța Sa Regală Ferdinand în salonul său favorit, la începutul secolului XX. © Muzeul Municipiului București

Toate drepturile asupra acestei ediții în limba română aparțin
CORINT ISTORIE AUTORI ROMÂNI, un imprint al CORINT BOOKS,
str. Mihai Eminescu, nr. 54 A, București.

www.edituracorint.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BUDIȘTEANU, GEORGE N.

Regele Ferdinand cel Loial : Din amintirile contemporanilor săi / George N. Budișteanu ; stud. introductiv și note de Sorin Cristescu. - Ed. a 2-a, adnotată și adăug.. - București : Corint Istorie autori români, 2022

ISBN 978-606-088-111-7

I. Cristescu, Sorin (pref.)

General Gheorghe Rasoviceanu¹

Eram la Craiova, în 1891. Așteptam, înșiruiți pe strada Bucovățului, toți elevii școlilor secundare, trecerea gravului și austerului rege Carol I.

La ora fixată, trăsura regală apare în fața noastră. Regele Carol ne răspunde la delirantul nostru entuziasm, ridicând la chipiu legendarul deget, plin de majestate.

Toată ziua aceea am petrecut-o într-o ciudată frământare sufletească. Prin mintea mea de adolescent treceau o puzderie de

¹ Gheorghe Rasoviceanu (1877–1954), general român, comandantul Regimentului 9 Vânători în Războiul de Întregire, a apărat eroic gara Mărășești și fabrica de parchete în zilele de 29 iulie și 6 august 1917, vezi pe larg în Ion Solcanu (editor), *Operațiile și istoricul Regimentului 9 Vânători în Răsboiul pentru Întregirea „Neamului Românesc”, 1916–1919*, Editura Enciclopedică, București, 2018, pp. 355–399. Vezi și discuțiile sale cu Nicolae Iorga pe parcursul volumului I al *Memoriilor* istoricului, al cărui fiu, Petru, s-a aflat în Regimentul 9 Vânători în anii 1917–1918. Ulterior, Rasoviceanu transmitea lui Iorga mesaje din partea regelui și a reginei, vezi *Memorii*, vol. III, pp. 321, 324, 336. I.Gh. Duca relatează o discuție în tren cu Gh. Rasoviceanu, din care a rezultat că reprimarea sângeroasă a manifestației muncitorești de la 13 decembrie 1918 din Piața Teatrului Național din București a fost inițiativa personală a colonelului. A fost avansat general de brigadă la 14 ianuarie 1924. Comandant al Comandamentului I Teritorial de la 1 iulie 1933 până la finele anului 1936, când s-a pensionat. Cunoscut pentru preocupările sale legate de colonizarea Balcanicului, unde își construise, după planurile arhitectei Henrietta Delavrancea-Gibory, o vilă elegantă, numită „Vânturile, valurile”, care a fost demolată în 2009.

imagini, care mai de care mai vaporease, și bineînțeles că tânărul prinț era involburat în închipuirile mele.

De atunci a trecut vreme multă și ce mi se sălășluisse în suflet în clipa aceea stăruia din când în când.

În 1898 eram la Batalionul 6 Vânători, chemat pe timpul verii să fac gardă la Sinaia. Peste câteva zile trebuia să vină regele Carol să-și ia reședința de vară.

Mare turburare printre noi, cei mici: care trebuie să ai primul contact, care trebuie să facă întâiul de gardă, care trebuie să dea ochii întâi cu al doilea după Dumnezeu și, în cazul nostru, mai ales cu regele Carol I, cu acest rege de la care suveranitatea țâșnea la orice gest ca o văpaie mistuitoare.

Problema părea fără soluție, până ce unul strigă, ca și Arhimede¹, să se ducă „nebunu”. Nebunul eram eu. Și m-am dus eu. Oricât eram eu cu adevărat nebun, sau se presupunea numai, totuși trebuie să mărturisesc că mă treceau sudori reci, chiar prea reci, când am intrat în sala de recepție.

Când ceasul de la castel a bătut 1, numai că văd pe MS regele Carol înaintând cu pas măsurat – la acest om totul era cronometrat –, iar ochii păreau două puncte electrice. Am amețit. Abia îmi mai aduc aminte, ca prin vis, că mi-a dat un deget. În urma lui venea principele moștenitor, care, când s-a apropiat de mine, cu privirea lui atrăgătoare, în care se reflecta toată căldura sufletului său, s-a oprit puțin, m-a privit adânc și a trecut. Am simțit în clipa aceea că m-am dezmeticit. Am zis: e un semn, și semn a fost.

Masa... Masa a fost pentru mine o adevărată tortură, poate cea mai mare din viața mea. Eram numai patru, auziți? Numai patru: regele, prințul moștenitor, adjutantul de serviciu și nenorocitul de mine. Deci la această masă numai Dumnezeu mai lipsea ca să-mi zică „Veșnica pomenire!”

Suveranul avea în față pe prințul moștenitor, iar în stânga prințului eram eu, un biet de sublocotenent care nu împlinisem anul de ofițer. Când am văzut că în fața mea e MS regele Carol,

¹ În sensul că savantul din Antichitate, Arhimede, ar fi strigat *Eureka* („Am descoperit!”).

puțin a lipsit să nu leșin. Îmi frecam ceafa din când în când și cred că acest masaj m-a împiedicat de a ajunge de pomină. În acest timp, nu știu cum, dar când simțeam că era lângă mine principele moștenitor, îmi părea un salvator, și instinctiv mă apropiam de el.

Ce să mai spun, timpul cât a ținut masa mi-a părut un secol. Când suveranul s-a sculat și a plecat, văd că principele moștenitor cheamă pe lacheul Musceleanu și-i spune ceva, întorcând capul spre mine, închizând dintr-un ochi și zâmbind. Eram foarte contrariat, căci de bună seamă eu eram în cauză.

Nu știu cum am ajuns la corpul de gardă, dar, odată ajuns, am respirat ușurat, cum nici în război, după vreo mare primejdie, nu am respirat.

Nu a trecut un sfert de oră și văd venind în fir indian un pluton de lachei cu tăvi încărcate, iar șeful lacheilor, Musceleanu, radios, intră în camera ofițerului de gardă și-mi spune:

— Domnule sublocotenent, trebuie să mănânci.

Și am mâncat ca un lup, după atâtea emoții.

La masa de seară, Musceleanu avu grijă să-mi aducă înaintea mastică, care mi-a mai dat curaj.

La orele 8, când a bătut clopotul, iar a apărut suveranul cu principele moștenitor. În sala de recepție, eu tot singur cuc. Suveranul s-a îndreptat spre mine cu altă mină, mai deschisă, mai părintească, deși tot gravă, și de data aceasta am văzut bine când mi-a dat degetul. La acest suveran totul era calculat. A fost providențial pentru începutul de încheiere a neamului nostru, pentru acele timpuri de o excepțională greutate.

Venind și prințul moștenitor cu fața totdeauna străbătută de un ce luminos, mă întrebă confidențial:

— Ai mâncat bine?

Am rămas uluit la auzul acestei întrebări. Vrea să zică, el mă observase, mă văzuse în ce chin am fost și se îngrijise de mine, de sufletul meu, dar mai ales de prozaicul stomac.

Și, oricât ar părea de prozaică această grijă ce mi-a arătat principele Ferdinand atunci, a avut o influență covârșitoare asupra

carierei mele. Soldații ce i-am comandat niciodată nu au avut stomacul gol. Și, faptele de eroism pe care le-au săvârșit ostașii pe care i-am comandat în lupte le-au săvârșit și pentru că totdeauna au avut de-ale hranei, chiar în cel mai teribil bombardament. Am descoperit acest secret al victoriei de la MS Regele Ferdinand I, în pragul tinereții.

De bună seamă că tineretului de astăzi i se va părea ciudată emoția mea din tinerețe. Așa era generația mea: sensibilă și romantică. Avea altă concepție despre regalitate și cu această concepție am făcut România Mare.

Principele Carol împlinind 16 ani, urma să fie avansat sublocotenent, conform tradiției Casei Regale, iar Batalionul I Vânători a fost adus în vederea acestei solemnități la Sinaia, întrucât MS regele Carol I hotărâse ca principele să fie repartizat Companiei 1 ca comandant al Plutonului I, și din întâmplare eu eram comandantul acelei companii.

În ziua care preceda solemnitatea, principele moștenitor Ferdinand s-a ocupat de cele mai mici detalii de organizare și, cum eram comandantul companiei în care trebuia să vină tânărul sublocotenent, eu eram pe prim-planul preocupărilor prințului Ferdinand, de modul cum trebuia să mă comport.

Când totul a fost terminat, s-a întors spre mine și mi-a spus:

— Știi, în ocazii mari, trebuie ca lucrul să fie bine prezentat. Felul de a prezenta un lucru are o importanță covârșitoare asupra evenimentelor.

Mai târziu, am înțeles sensul acestor cuvinte și mi-am dat seama de cât adevăr a fost în ele.

A doua zi, a avut loc solemnitatea și n-am văzut părinte mai fericit și militar mai mândru ca în clipa când tânărul principe defila în fruntea companiei ca un Făt-Frumos; iar la masă, în discursul pe care l-a ținut, am putut constata câtă poezie și cât sentimentalism discret se închideau în acest suflet mare.¹

¹ Ceremonia din 3/16 octombrie 1909 este amplu descrisă în *Anuarul Presei Române și al Lumei Politice 1910*, pp. 51–52, care prezintă și

Câțiva ani mai târziu, a venit în inspecția trupelor de la Craiova. Era un mic exercițiu cu partidă dublă. Se examinau doi căpitani. Eu m-am strecurat la unul din ei, care era cam sărac cu duhul într-ale militariei, știți, ca să iasă bine inspecția.

Așa era datina.

Principele Ferdinand m-a descoperit. Am căutat să mă ascund; dar a gonit cu automobilul după mine până m-a prins. M-a urcat pe scara automobilului fără să-mi spună un cuvânt și m-a dus la locul unde trebuia să aibă loc critica. În așteptarea sosirii timpului criticii, am fost într-o stare sufletească penibilă.

Principele, după ce și-a spus observațiile tactice, cu un rar discernământ militar, a încheiat cu aceste cuvinte:

— E o școală nenorocită ca atunci când cineva e pus la probă să vină un altul, care să inducă în eroare pe cel care caută adevărul.

Spunând aceste cuvinte, s-a uitat sever la mine.

M-am așteptat să aibă ca urmare cine știe ce anatemia asupra mea, dar temerile mele n-au fost întemeiate. Ce putea să mai urmeze după privirile severe ce promisem? Am înțeles tot sensul moral al acelor câtorva cuvinte și n-am mai greșit.

Doi ani mai târziu, se executa în preajma Fillașului o manevră. Prințul moștenitor a venit să asiste. A fost prima și ultima critică pe care am auzit-o eu în curs de 40 de ani de carieră militară, de la care am învățat: concepție, sistematizare în expunere, analiză strânsă și concluzii clare.

Toată această critică era făcută din carnetul personal, unde singur își făcuse observațiile.

Tare m-am rușinat când am văzut că prințul moștenitor avea carnet personal, iar eu nu, și tot personal își făcea însemnările. De la această dată mi-am luat carnet și am impus și impun cu strășnicie și astăzi tuturor ofițerilor mei să aibă carnet personal, în care sunt trecute: observațiile, analizele, sintezele și concluziile, titluri pe care le-am auzit acum 21 de ani în gara Fillași.

Ce am simțit în copilărie, când l-am văzut pentru prima oară la Craiova, imaginile în care îl învolburam atunci pe tânărul principe acum cu pași nebănuți de mari se apropiau de realizare și aveam instinctul¹ că ceva deosebit se va întâmpla cu mine.

Și uraganul s-a dezlănțuit, mai întâi în Carpați, apoi în Dobrogea, pe Jiu, pe Olt și pe Neajlov. În această frecare uriașă am făcut și eu ce-am putut pe tot întinsul Dobrogei², al Munteniei și câmpia ungară cu Regimentul 9 Vânători.

La Neajlov³, într-un raport de gravă insubordonanță⁴ în fața inamicului, am arătat cum trebuia să operăm dacă nu voiam să fim distruși; dar nu am fost ascultat și, spre nenorocirea patriei mele, s-a adevărit cele ce am prevăzut cu trei zile înainte. Acest raport a ajuns în mâinile MS regelui Ferdinand, care, fiind citit la masă chiar, a făcut mare efect. Pe mulți i-a scăpat de răspundere acest raport, cu toate că era insubordonat, i-a scăpat atunci, dar de judecata istoriei nu i-a scăpat. De data aceea nu am mai fost considerat nebun.

Prin colonelul Stârcea⁵, adjutant regal, MS regele Ferdinand mi-a trimis cuvinte care mi-au mers drept la inimă pentru fapta de arme de la Neajlov.

¹ În sensul de „presimțire”.

² Vezi descrierea bătăliei de la Topraisar în Dobrogea, pe care Rasoviceanu o face lui Nicolae Iorga în *Memorii*, vol. I, p. 173, însemnarea din 18 noiembrie 1917: „Colonelul Rasoviceanu vorbește de lupta de la Topraisar. Trei zile au rezistat vânătorii lui. În ceața fumului șuierau neconținut obuzele cele mari. Tunurile noastre, puține, vechi, proaste, nu băteau și oamenii stăteau pe loc. Nicio armată din lume n-ar fi păstrat pozițiile ei în asemenea condiții. Iar el, colonelul, trecând pe dinaintea lor, îi mângâia, iluzionându-i că va veni o lovitură mare care va distruge pe dușman.”

³ Bătălia de la Neajlov-Argeș, având drept obiectiv apărarea Bucureștiului, s-a desfășurat în 16/29 noiembrie – 20 noiembrie/3 decembrie 1916; trupele române au fost copleșite de superioritatea numerică și calitativă a inamicului și rezultatul a fost abandonarea Capitalei, la 23 noiembrie/6 decembrie.

⁴ În sensul de: „Într-un raport care reprezenta o gravă nesubordonare...”

⁵ Traian Stârcea (n. 1875), ofițer de cavalerie, căpitan în 1908, în Regimentul 4 Roșiori „Regina Maria”, atașat militar la Budapesta (Cf. *Almanach*

În primăvara anului tragic 1917, în luna aprilie, destinul trecea sumbru asupra țării noastre și, mai ales, asupra Iașului. Nebunia bolșevică cuprinsese și Iașiul. Racovski¹ și Bujor², de pe statuia lui Cuza, decretau ridicarea dinastiei și a guvernului.

În acele clipe tragice, gândul MS regelui se îndreptă spre „al 9-lea Vânători”, care iernase într-o pădure din preajma Vasluiului și îl chemă la Iași. Și „al 9-lea Vânători” a plecat în grabă la chemarea suveranului și patriei, care erau în pericol.

de Gotha, 1915, p. 658, 1916, p. 657), unde a organizat o rețea de spionaj formată din circa 50 de persoane (cf. Radu Petrescu-Muscel, „Mușchetarul amiral Dan Zaharia (1878–1943)”, în *România eroică*, nr. 2 (49) 2014, p. 56), apoi maior, ofițer de ordonanță al regelui Ferdinand în Ordinea de bătaie de la 14 august 1916, lt.-colonel, șeful Biroului 7 Decorații în Ordinea de bătaie de la 15 iunie 1917, colonel, adjutant regal la 1 iunie 1918, din noul șef al Biroului Decorații la 1 noiembrie 1918. Ministru plenipotențiar la Budapesta (1 octombrie 1920–21 mai 1928). Căsătorit cu una din fiicele moșierului Grigore Ghika-Deleni (1847–1938), cf. Maria, Regina României, *op. cit.*, vol. I, p. 455.

¹ Christian Racovski (pe numele adevărat Krăstio Gheorghev Stancev, 1873–1941), militant socialist și apoi comunist bulgar, de profesie medic, stabilit în România și ulterior în Rusia, politician și diplomat sovietic. A activat ca socialist în Bulgaria, Elveția, Germania, Franța, Rusia și România, apoi în conducerea Cominternului. A deținut în trei rânduri – noiembrie 1918, ianuarie-decembrie 1919, 1920–1923 – funcția de prim-ministru al Ucrainei sovietice. S-a remarcat și ca jurnalist și eseist. În 1927 a fost expulzat de Franța, unde funcționa ca ambasador al URSS la Paris. Racovski a fost exclus din partidul bolșevic în 1928 și, în final, a căzut victimă „marii terori” staliniste.

² Mihail Gheorghiu Bujor (1881–1974), avocat, jurnalist și militant socialist român. A fost o figură importantă a mișcării muncitorești române și a îmbrățișat cauza comunistă în timpul Războiului de Întregire, organizând detașamente românești înarmate în portul Odessa pentru a sprijini revoluția bolșevică, în speranța de a instiga la revoluție și în România. A fost arestat la 16 martie 1920, judecat și condamnat la moarte pentru înaltă trădare, dar, la presiunile mișcării muncitorești, sentința a fost comutată la închisoare pe viață. Ales deputat la alegerile din mai 1920, alegerea sa a fost invalidată de Camera Deputaților. Amnistiat în 1934, rearestat în 1937, deținut până la 23 august 1944, ales în Adunarea Națională din 1946. Ulterior, a deținut funcții neimportante în regimul comunist.

A doua zi, după-amiază, sosi pe platoul Nicolina, și, deși Iașiul fierbea de groază, totuși regimentul nu a intrat în oraș chiar în seara aceea, el s-a oprit pe platou pentru a-și face toaleta. Și ce toaletă i-am făcut, Doamne, numai el știe.

A doua zi fiind Sf. Gheorghe¹, regimentul era gătit ca o fată mare, până și pachetajele de fân de la chesoane erau aliniate.

Comandantul de regiment nu avea pretenția să spună că știa că în ziua aceea regimentul lui simboliza „Istoria ce își tăia cursul visului milenar”, dar avea instinctul că evenimentele sunt atât de covârșitoare, că, pentru a le stăpâni, canaliza sau înlătura, trebuia ceva impresionant.

Comandantul de regiment și-a adus aminte de ce-i spusese principele moștenitor Ferdinand câțiva ani în urmă, la Sinaia, cu ocazia avansării la gradul de sublocotenent a principelui Carol. Am înțeles sensul profund al celor spuse și le-am aplicat întocmai. Și regimentul a intrat în Iași pe o frumoasă zi de primăvară cântând „La Arme”² și „Ceasul gloriei a sunat”.

Efectul delirant pe care l-a produs nu-mi este dat mie să-l descriu; l-au descris alții și-l vor mai descrie; îl pomenesc și-l va pomeni lumea care a asistat la intrarea istorică, al cărei efect asupra bolșevicilor a fost fantastic. Regimentul 9 Vânători a simbolizat atunci forța și virtuțile neamului.

Și nu mai știu, zău, dacă acest fapt istoric, desfășurându-se în aceste condiții, ar fi avut urmările incalculabile pe care le-a avut, dacă comandantul regimentului n-ar fi auzit cândva în codrii de brazi ai Sinaiei:

¹ La 23 aprilie/6 mai 1917, ziarele au dat publicității proclamația regelui Ferdinand, prin care se reiterau promisiunile de la Răcăciuni, din 22 martie/4 aprilie, în sensul că se dădeau asigurări solemne țăranilor soldați că vor fi împroprietăriți.

² *La arme!* este titlul unei poezii patriotice scrise de către Ștefan Octavian Iosif (1875–1913) în atmosfera războinică de la începutul lui 1913. În 1915, la vila Sfetea de la Tismana, la îndemnul lui George Coșbuc, compozitorul Alfonso Castaldi a pus versurile pe muzică, rezultând un marș emblematic al epocii.

— Știi, în ocazii mari, trebuie ca lucrul să fie bine prezentat. Felul de a prezenta un lucru are o importanță covârșitoare asupra evenimentelor.

Mi s-a cerut, în seara zilei de 9 mai, de suveran, prin mult regretatul colonel Stârcea, tabloul cu cei propuși spre decorare pentru faptele de la Neajlov. Erau vreo 450 de propuși.

Ei, bine, MS regele Ferdinand a studiat la acest tablou până la ora 2 noaptea, făcând un nou tablou în care erau trecuți fiecare cu distincția ce-i atribuia. Acest tablou scris cu mâna Majestatea Sa regelui se păstrează astăzi la Regimentul „Al 9-lea Vânători” ca ceva sfânt.

A doua zi a avut loc solemnitatea pe platoul aviației. MS regele Ferdinand cu întreaga familie regală, misiunile străine și toți bolșevicii din Iași erau prezenți pe platou. Regimentul a defilat, defilare care a umezit ochii multora. A urmat decorarea. A fost decorat personal de MS regele Ferdinand: drapelul, cu „Mihai Viteazul”, 5 ofițeri, tot cu „Mihai Viteazul”, ceilalți ofițeri, fie cu „Steaua”, fie cu Coroana României” și 450 de grade inferioare cu diferite decorații.

Deci toți au fost decorați: drapelul, ofițerii și trupa; numai comandantul, nu.

Când MS Regele a observat aceasta, a rămas foarte contrariat, s-a oprit apoi un moment fără să zică nimic și deodată, voios, vine la mine și îmi spune:

— Vicus (așa e o poreclă a mea care s-a generalizat), când are să vină?

Era vorba de „Mihai Viteazul”.

— Are să vină, să trăiți, Majestate.

— Ei, da, să știi că are să vină neapărat.

Nu am fost decorat, întrucât niciun comandant al meu nu mă propusese și nu mă propusese pentru că eu nu am plăcut șefilor, căci nu mi-a plăcut să le plac în tot timpul carierei mele¹.

¹ Lt.-colonelul Gheorghe Rasoviceanu a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, la 18 august 1917, Brevet nr. 198. Vezi Ion Solcanu, *op. cit.*

Întotdeauna am fost răzvrătit, după unii; un cal sălbatic de stepă, care nu suferă șaua și pîntenii, după alții. Nu știu care au dreptate, dar eu știu un lucru, că toată viața mea am căutat să merg pe calea mândriei, pe calea ambiției, a gloriei și a onoarei. Dacă am reușit sau nu, n-aș putea spune eu.

După decorare, regimentul a format un cor sub conducerea maestrului Castaldi¹ și a cântat „La Arme”.

Doamne, ce impresie profundă a produs asupra tuturor acest strigăt de război, care, în clipa aceea, izbucnind din mii de piepturi, lua forma unei demențe colective.

După cor, regimentul a executat mișcări gimnastice de ansamblu în mod atât de precis, că a uimit lumea.

La sfârșitul exercițiului s-au făcut două piramide umane, care întindeau tricolorul românesc pe care sta scris: „Trăiască Majestatea Sa Ferdinand, regele tuturor românilor!” A fost pentru prima oară aruncată această titlatură, care a produs explozie de urare. Bolșevicii au rămas un moment cu ochii holbați la această urare profetică și, în urmă, au plecat cu coada între picioare, cu pasul domol, al rusului fără busolă.

Majestatea Sa regele, vădit emoționat, vine la mine și, luându-mă de braț, îmi spune:

— Vicus, mare bucurie ne faci tu cu astfel de manifestări, în astfel de timpuri grele. Îți mulțumim.

Am început să lăcrimez în fața acestei grații regale.

¹ Alfonso Castaldi (1874–1942), compozitor, dirijor, profesor de muzică, pictor român de origine italiană, stabilit în România în 1895. A fost profesor particular de mandolină, chitară, vioară și teorie muzicală la Galați (1896–1901), continuând ca profesor de orchestră (1904–1905), de armonie, contrapunct, compoziție și orchestrație la Conservatorul din București (1905–1940). În 1914 a fondat Orchestra „Tinerimea simfonică” din București. Între 1925 și 1929 a fost inspector al muzicii în cadrul Ministerului Artelor. A fost și un talentat artist plastic, pictând portrete și peisaje. A făcut parte din cercul de artiști plastici de seamă ai vremii sale: Jean Alexandru Steriadi, Camil Ressu, Fritz Storck, Paul Verona, Ștefan Dimitrescu, Ștefan Luchian, Alexandru Szathmary, Iosif Iser și Oscar Han.

Suveranul cu familia regală, urcându-se în automobil, regimentul a rupt rândurile și, înconjurând automobilul, a început niște urale sălbatice. Majestatea Sa regele, după un timp, îmi face semn să-l apăr. La comanda mea de „Jos!”, regimentul s-a pus iarăși în ordine, continuând a striga delirant „Ura!”.

Regimentul, îndeplinindu-și misiunea istorică la Iași, într-un apus de soare coboară pe strada Lăpușeanu, iarăși cântând „La Arme!” și „Ceasul Gloriei a sunat”. Demnitarii și poporul priveau regimentul într-o impresionantă reculegere. Știau că mulți dintre cei care cântau aveau zilele numărate.

Când regimentul s-a apropiat de Palatul Regal, corul atinsese o notă atât de formidabilă, că eu însumi am fost înfiorat, iar MS Ferdinand, ieșind în balcon plin de gravitate, s-a descoperit în fața jertfei supreme, care, în curând, trebuia să aibă loc.¹

Mărășești!

Regimentul 9 Vânători se zvârcolește în ghearele morții, dar nu se dă. Colonelul Stârcea mă cheamă la telefon și îmi spune:

— Majestatea Sa regele întreabă ce faci? Ce este pe acolo?

Eu:

— Ce să fie... Război. Mai dau ei, mai dăm noi, și uite așa.

Comandantul armatei mă iubea foarte², de când vorbeau jurnalele că aș fi și eu erou, dacă nu ca el³, dar, în orice caz, și eu

¹ Vezi, la fel de emoționantă, descrierea manifestațiilor de 10 Mai 1917, în Maria, Regina României, *Jurnal de război*, vol. I, p. 483: „Înainte să plecăm de acolo, am fost salutați cu ovații răsunătoare. Odată ce am urcat în automobile, stând în picioare, vedeam întregul câmp și l-am convins pe Nando să-și scoată chipiul și să-l fluture către ei, cum fac și ei când sunt cuprinși de entuziasm. Stăteam alături de el și făceam cu mâna – a urmat un tunet de urale. Toți soldații au început să alerge către noi, aruncându-și chipiele în aer, alții și le puseseră în vârful baionetelor și fluturau armele, i-a copleșit un incredibil suflu de entuziasm; am plecat petrecuți de uralele lor. Stătuserăm acolo mai bine de trei ore!” Vezi, pe larg, și I.Gh. Duca, *op. cit.*, vol. III, pp. 229–230.

² Afirmație ironică a autorului, fiind, de fapt, vorba de o profundă antipatie.

³ Evident, este vorba de generalul Eremia Grigorescu, comandantul Armatei I (de la 30 iulie/12 august 1917), supranumit „Eroul de la Mărășești”.

eram. Fie că eram, fie că nu eram, așa se scria pe vremea aceea și din această cauză mă băga în foc, ba la Mărășești, ba la Muncel, ba la cota 461, ba la Varnița, până ce se dumericase regimentul, care la Iași scrisese frumoasa pagină de istorie¹. Această distrugere a fost atât de dureroasă pentru armată, încât generalul Cristescu, fostul comandant al Armatei I, a raportat MS regelui Ferdinand cu ochii în lacrimi:

— Sire, mi-a omorât și frumosul regiment al lui Rasoviceanu, fără folos.²

Nu e vorbă, îi trimiteam și eu – cu toate că eram numai comandant de regiment – rapoarte foarte pipărate. Și așa, zi de zi, am ajuns cu dâra de sânge la Varnița. Când am văzut că mi se completează regimentul cu soldați necunoscuți și că eu pentru ei sunt un străin și ei pentru mine așijderea, m-apucase un fel de apatie și un început de îndoială asupra recunoștinței prinților. Ce grav am păcătuit! Am aflat în urmă că MS regele Ferdinand, clipă de clipă, mă urmărea cu tainică teamă. Când mi s-a comunicat acest lucru, amarnc m-am căit.

¹ Vezi descrierea luptelor pe care Regimentul 9 Vânători le-a purtat la Mărășești în Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. I, pp. 106–107, însemnare din 29–30 august 1917: „Regimentul 9 de Vânători se întoarce. De fapt, se întorc numai două sute de oameni, restul vine din alte regimente. Colonelul Rasoviceanu îmi arată ce soartă au avut ostașii lui. La 28 iulie au umplut golul pe care îl lăsase desertiunea rusească, intervenind de la sine pentru a reface frontul. A doua zi, fără pregătire, căci i se pusese în vedere atacul pentru ziua următoare, el a atacat din nou și a avut cele mai grele pierderi, cele din-tâi batalioane fiind literal secerate pentru îndeplinirea ordinelor. Colonelul însuși a părăsit comandamentul și s-a aruncat asupra dușmanului. Prinși de artileria dușmană în față și în spate, soldații de la sine s-au hotărât a se jertfi și au căzut făcând un măcel cumplit în cele șapte rânduri ale bavarenilor – numai bavarezi curați – care se aruncau asupra Mărășeștilor. «Satul nu-l dăm, domnule colonel!» Au luptat apoi la Muncelul, la Varnița. Abia au rămas acei două sute de oameni din o mie patru sute. Rușii nu o dată i-au lăsat fără sprijin. Nouă ofițeri au căzut.»

² Vezi această afirmație a generalului Cristescu, consemnată de Nicolae M. Condiescu, f. 198.